

УДК 821.161.2-32 М.Черемшина(0.045)

DOI: 10.31471/2304-7402-2024-19(71)-287-290

**«НАСУПРОТИВ ОГНЮ»: ПРО НОВЕ ВИДАННЯ
ТВОРІВ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ**

*«Така-то вже наша гуцульська вдача: огонь пече,
а ми йому насупротив»
(Марко Черемшина. Керманич)*

Доля повелася несправедливо з письменником Марком Черемшиною (Іваном Семанюком, 13 липня 1874 – 25 квітня 1927). Ніби і вивела його в ряди українських класиків, але залишила на маргінесі науково-популярних розмов. Серед того покутського грона чи «трисвіту» (за Василем Бабієм), найяскравішою постаттю є Василь Стефаник. Його побратим Лесь Мартович теж перебуває у тіні стефаниківського генія. Нічого не змінилося після того, як сам Стефаник спростував залежність колег від його творчості. Не змінили ставлення до стереотипної покутської ієрархії розвідки ні Миколи Зерова, ні Андрія Музички, ні пізніші намагання зламати стереотипи сприйняття.

Сьогодні ситуація виглядає дещо інчою. І заслуга не так дослідників, як маємо загальну тенденцію до маргіналізації літератури і читацьке збайдужіння до класичного набуtku. А той факт, що творчість Марка Черемшини є виїмковим, самодостатнім явищем в українській літературі кінця ХІХ – першої третини ХХ століття, сливе нікого не цікавить. Лірична наповненість творів письменника з унікальною жанровою складовою „голосінь“ (Ростислав Чопик), що помережена гуцульським діалектом, залишає за Марком Черемшиною славу одного із найяскравіших українських новелістів, який приречено самотіє в своїй любові до Гуцульщини.

Востаннє твори Марка Черемшини видавали в 1987 році в серії «Бібліотека української літератури» (упорядкування Олекси Мишанича). Це видання повторювало в принципі ювілейний двотомник 1974 року (редактор першого тому Олекса Засенко), за винятком доповнення кількома новими листами. Треба сказати, що, починаючи від 1946 року, головним черемшинознавцем виступав Олекса Засенко.

Хоча видання творів письменника 1960 виходили за упорядкування Олекси Романця, 1962 року до чернівецького дослідника додалося ім'я Наталі Семанюк. Якщо згадати кандидатську дисертацію Євгена Дмитровського «Реалізм Марка Черемшини», яку дослідник захистив 1951 року під керівництвом Михайла Возняка, то це всі дослідники творчості Марка Черемшини за період з 1949 до 1991 року. Ага, ще Олена Гнідан, яка 1971 року захистила кандидатську дисертацію на тему «Марко Че-

ремшина і народна творчість», 1985 року видала нарис життя і творчости «Марко Черемшина» і в 1992 році захистила докторську дисертацію на тему: «Покутська трійця: проблеми індивідуального стилю як художнього вияву духовної атмосфери часу».

Гірше з бібліографічним оглядами життя і творчости Марка Черемшини. Один з найповніших оглядів бібліографічних матеріалів здійснив івано-франківський краєзнавець і дослідник Володимир Полек («Марко Черемшина. 1874-1964. Бібліографічні матеріали (до 90-річчя з дня народження письменника)». – Ужгород: Карпати, 1964.40 с.). Але, на жаль, Володимир Полек зовсім випустив переклади Марка Черемшини іноземними мовами. А Черемшина знав дев'ять іноземних мов, з яких у 2 томі ювілейного видання подано (редактор другого тому Федір Погребенник) 24 переклади, 3 не знайдено і ще 3, які не підписані, автор приміток Олекса Мишанич вирішив не включати у видання.

У 2000-ні найбільшим популяризатором та ентузіастом-дослідником творчости Марка Черемшини була вчителька із села Кобак Марія Равшер (1946-2017), яка упорядкувала декілька краєзнавчих книжок, у яких згадується Марко Черемшина «Здвиженський Храм» (2008), «Перед Іванової душі» (2014). Вона ж спробувала дописати драму Черемшини «Несамовиті» і поставити її на аматорській сцені.

2005 року дослідниця Марія Федунь окремою брошурою опублікувала «Щоденник. (Листопад 1914-січень 1915)» Марка Черемшини. Однак коментарі дослідниці і сама подача матеріялу були некоректними, про що пізніше писала Марія Равшер.

2007 року книжку про Марка Черемшину видав чернівецький історик Микола Гуйванюк: «Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації, документи» (Снятин. 2007.108 с.), у якому окрім статей самого дослідника, були подані й документи, спогади, некрологи. Тому це видання є цінним у вивченні життєвого і творчого шляху письменника.

Вартісними і вагомими є студії Ольги Слоньовської (постаті Марка Черемшини стосується частина монографії «Слід невловимого Протея» (2007).

2010 року в Івано-Франківську виходить художньо-популярне видання «Покутський трисвіт» (автор-упорядник Василь Бабій), у якому подані новели Василя Бабія про Марка Черемшину і розвідки Євгена Барана та Степана Процюка.

2012 року івано-франківський дослідник Роман Піхманець захистив докторську дисертацію на тему «Із покутської книги буття. Засади творчого мислення Василя Стефаника, Марка Черемшини і Леся Мартовича», що вивело його ім'я в ряд авторитетних дослідників покутського феномена.

2014 року снятинський музей Марка Черемшини упорядкував і видав збірник «Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах» (упорядники Руслана Кіреєва, Петро Кіреєв, Іванна Стеф'юк), в якому вперше подані листи Марка Черемшини до свого приятеля Семена Горука. Загалом цей Збірник дає досить повне уявлення про життєвий і творчий шлях письменника.

У 2015 році дослідниця Тетяна Лях (м.Ужгород) видала монографію «Творчість Марка Черемшини у контексті західноукраїнської новелістики: жанрово-стильові тенденції».

У монографії Миколи Васильчука «Художній дискурс Гуцульщини в українській літературі XIX – початку XX століття» детально аналізується народницько-модерністська грань художньої прози Марка Черемшини.

Згодом Іванна Стеф'юк (Олещук) видає монографію «Людина і світ у слові Марка Черемшини» (Чернівці. 2019. 184 с.), основу якої склала кандидатська дисертація дослідниці.

Нарешті, 2019 року у Києві вийшла брошурка під назвою: «Наталя Семанюк-Черемшина. Шляхи віри і надії», упорядкована її небогою Надією Самуляк. Вперше наведені у брошурі фрагменти зі «Щоденника» Наталі Семанюк. Шкода, що сам «Щоденник» не був опублікований повністю. Бо вірити на слово Наталі Семанюк не виходить. Не кажу про ідеологічні кліше, яких вона не могла оминати (чого вартують її „реверанси“ у бік царської російської армії і зовсім протилежна оцінка цього періоду російської окупації Снятина у «Щоденнику» і листах Марка Черемшини до Сеня Горука), але є і особиста заінтересованість у прихованні окремих документів. І, можливо, ми ще будемо здивовані, якщо ці документи будуть оприлюднені.

2021 року вийшла цікава монографія Миколи Гуйванюка «„На шляху поступу ми лиш каменярі...“ Українська літературна інтелігенція в суспільно-політичному та культурно-освітньому житті Галичини й Буковини (кінець XIX-початок XX ст.)», в якій багато сторінок присвячено Марку Черемшині, хоча інформація у дослідженні носить здебільшого статичний, а не відкривавчий характер.

Можна було би ще згадати науковий збірник «"Покутська трійця" в загальноукраїнському літературному процесі кінця 19 - початку 20 століття» (Івано-Франківськ. 2006), де є декілька статей, присвячених Маркові Черемшині. Принаймні, це одна з останніх конференцій, де письменники покутського грона розглядалися в єдиному історико-літературному контексті й виокремлено творчість кожного з них.

Один із найкращих есеїв, присвячених Маркові Черемшині, які мені довелося читати, написаний львівським дослідником Ростиславом Чопиком («Переступний вік (українське письменство на зламі XIX-XX ст.)». Львів-Івано-Франківськ. 1999. 196 с.). Есей має назву «Диптих про

„Покутську трійцю“»: І. Не-Стефанік (антитеза); ІІ. Карби і кафлі Марка Черемшини (синтеза). Власне, Ростислав Чопик виступив з науковою пропозицією відзначати день народження 13 липня (як подавав сам письменник в Автобіографії й листі до Миколи Зерова), а не 13 червня, як зафіксовано у його метриці, котру видали 1888 року, та атестаті, виданої на основі метрики: «На наш погляд, атестатом підтверджується „описка або помилка“ в метриці, а не властива дата. І якщо вже вибирати поміж описок, то чому не надати перевагу тій, що зроблена свідомо, двічі, і ще й художньо підтверджена самим письменником: Петрик, бо уродився на Петра, і бодай тут, у новелі, порятувався від цілорічної іменної експансії святих Іванів». У Наталі Семанюк закралася ще одна дата – 7 липня (див.: Наталя Семанюк. Співець Гуцульщини. Ужгород. 1974. С.98). Сьогодні дату народження 13 липня активно відстоює дослідниця Іванна Стеф'юк. Тому, гадаю, що дату 13 липня треба брати як основну.

Нове видання творів Марка Черемшини повторює всі твори Марка Черемшини за збірками, включно з ранньою творчістю і перекладами, доповнене матеріалами з архівів (зокрема Центрального Державного Історичного Архіву у Львові), тут вміщено окремі листи до НТШ, віднайдені краєзнавцями Іваном Угрином і Василем Харитоном, листи до Сеня Горука, Василя Сімовича, матері, які віднайдені вже після 2000-х років. Окремої уваги заслуговує заборонена у радянські часи казка Марка Черемшини «Райска птиця», котра за життя письменника друкувалася у журналі «Дзвінок», а ось до видань його творів не увійшла з ідеологічних причин. У такому варіанті видання творів письменника, підготовлене Іванною Стеф'юк, є найповнішим.

Видавати сьогодні українську класику непросто. Не кажу вже, що видавати українську книгу сьогодні непросто. Але є люди, які розуміють усю вагу задуманого і виконують свою роботу «наспротив огню», бо політична ситуація змінюється, а класика вічна. Тому видання творів Василя Стефаніка, а тепер і творів Марка Черемшини сповнює мене переконанням, що ми йдемо поволи, але в правильному культурно-державницькому керунку. Іншої дороги нема.

Євген БАРАН, м. Івано-Франківськ